

(Buitengewoon) Dienstplichtig 1946/1950

van G.H. Vlogtman

In de loop der jaren hebben in het veteranenblad diverse artikelen gestaan over het verblijf van de militairen in Indonesië in de hierboven aangehaalde periode. Van emotionele tot de meest bizarre toe, zoals de beschrijving van de "Bende van Java". Mijn dienstplicht is door mij als "buitengewoon" ervaren. Het is niet emotioneel noch triest geweest en heeft feitelijk een vrij vlak verloop gehad. Echter wel van dien aard, dat ik er niet aan moet denken dat deze periode aan mij zou zijn voorbijgegaan. In die periode is steeds een engeltje op mijn schouders meegelift. Na ampele overwegingen is door mij besloten dit op schrift te stellen aangezien de tijd die hiervoor nog beschikbaar staat drastisch begint te krimpen.

Lezend in een boek over Nieuw-Guinea met de titel "**Een verdwenen volk**", een gebied mij niet geheel onbekend, beschrijft Jean Victor de Bruijn als Nederlands bestuursambtenaar zijn leven onder de Papoea's in de uitgestrekte binnenlanden van Nieuw-Guinea ten tijde van de Japanse bezetting. Niet in handen van de Japanners gevallen en levend met de gewoonten van de primitieve inlandse bevolking. Tegen het eind van de bezettingstijd is hij naar Australië ontkomen. Na het einde van de oorlog keert hij terug naar Nieuw-Guinea en beschrijft zijn verdere belevenissen en komt daarbij toe aan zijn functie als hoofd van het burgerbestuur met als standplaats "Biak". Met het lezen van de naam Biak wordt mijn alertheid groter en ga kijken hoe de naam van de schrijver precies is. Die luidt: **Jean Victor de Bruyn**. Verder lezend schrijft hij over een bepaald voorval in het jaar 1948. Dat is het moment dat bij mij de film echt begint te draaien.

Na op 22 juli 1947 met de lijnboot in Makassar te zijn aangekomen vanuit Batavia met de planning om over stappen op de maandelijkse bootverbinding met bestemming het eiland Biak, gelegen op 3000km. afstand van Batavia, blijkt deze boot te zijn volgeboekt. Wachtend op de volgende bootverbinding wordt tenslotte bepaald de verdere reis per vliegtuig te doen verlopen. Op 15 augustus worden wij (5 militairen) naar het vliegveld gebracht waar vliegklaar staat een 2-motorige bommenwerper van het type B-25 met aan de onderzijde opengeklapte bommenluiken. Daar doorheen kunnen wij naar binnenklauteren met plunjezak en veldbed. De ruimte voor ons vijftal is voldoende nadat de bommenluiken zijn gesloten. Zitplaats is de plunjezak. Als medepassagiers blijken wij te hebben een dertigtal kippen opgesloten in twee platte marktmanden. Een nevenhandel bestemt voor een Chinese afnemer. Twee kleine vensters geven enige lichtinval. Nu maar duimen dat de bommenluiken niet voortijdig gaan openen. De kist gaat de lucht in en na vier á vijf uur vliegen in een niet in woorden uit te drukken oorverdovend motorgeraas gaat het vliegtuig hellen en komt de eindbestemming door de kleine vensters in zicht: BIAK. Vanuit de lucht gezien gelijkend als een groot veld met boerenkool met plaatselijk aan de rand bij de kust hel blinkende tot roestbruine vlekken zijnde de daken van de aanwezige bebouwing. Na de landing worden wij overgebracht naar een barakkenkamp.

Biak is een klein eiland gelegen in de Geelvinkbaai bij de kop van Nieuw-Guinea. Tijdens de opmars van de Amerikanen in het verre oosten is dit eiland met de noordelijke kuststrook van Nieuw-Guinea veroverd om van daaruit de aanval op de Filippijnen en Japan voor te bereiden. De bodem van het eiland is steenachtig van witte tot gele koraal waarop vrijwel niet meer wil groeien dan bomen en struiken. De schaarse Papoea bevolking is woonachtig in paalwoningen die aan de kuststrook zijn opgetrokken boven de waterlijn. De temperatuur loopt dagelijks op tot 33 á 35 graden. Het Amerikaanse leger heeft er start en landingsbanen aangelegd alsmede een aanlegplaats voor schepen. Vervolgens zijn er loodsen, hangars en kampementen opgetrokken voor enorme hoeveelheden oorlogsmateriaal en manschappen.

Grote oppervlakten zijn geëgaliseerd en bieden plaats voor honderden vliegtuigen. Revisiewerkplaatsen zijn ingericht voor onder meer het onderhoud van vliegtuigmotoren. De manschappenverblijven zijn van eenvoudig materiaal opgetrokken. Je zou kunnen denken dat het glas nog uitgevonden moet worden. Onder de daklijst is de wand circa een meter open en voorzien van vliegengaas. Het is dan ook binnen niet warmer dan het buiten is. In zulk een barakkenkamp worden wij ondergebracht en krijgen vrij veel ruimte ter beschikking. Onze veldbedden kunnen wij inleveren daar er bedden met een normale matras inclusief een grote klamboe gereed staan. Hetgeen wij ook kunnen inleveren zijn onze wapens daar op

dat ver afgelegen eiland geen enkele dreiging bestaat. Er is dan ook geen bewaking en geen omheining rond het kampement. De wapens zullen worden teruggestuurd naar Java waar men er een tekort aan heeft. Slechts een kleine hoeveelheid is in het magazijn aanwezig. Met de wetenschap van nu kan men zich afvragen of in 1947 de wapens niet rechtstreeks zijn beland bij de Bende van Java. Behalve wat tafels en stoelen zijn de voorzieningen in de barak nul komma nul. De watervoorziening is aan één zijkant van de barak in de vorm van uit vliegtuigen gesloopte brandstoftanks waarin het regenwater wordt opgevangen. De aanwezige pompinstallatie van Amerikaanse afkomst is defect. In de omgeving van het kamp zijn uit allerlei dumpmateriaal diverse provisorische behuizingen opgetrokken waar KNIL militairen met hun gezinnen leven. In een openluchtbioscoop wordt af en toe een film vertoond. Een Papoeajongen verzorgt de was, haalt het eten en doet de afwas. Het eten is niet bepaald vers daar de grondstoffen maandelijks met de lijnbootverbinding aangevoerd worden. In gesprek met de bakker omtrent het brood, zijnde witbrood met toch kleine bruine spikkels, is de toelichting dat in die warmte het meel een beperkte houdbaarheid heeft. Als het meel op een tafel wordt gladgestreken is het oppervlak in korte tijd gelijkend op een landkaart met vele kronkelende wegen. Dit vanwege vele meelwormpjes die echter tijdens het bakken tot een onschuldig element in het brood verworden. Wat ook vermeld mag worden is dat tijdens de kerstdagen 1947 in een aangrenzende zaal bij de keuken voor allen een maaltijd werd opgediend die naar omstandigheden buitengewoon goed was. Op de hoek bij het kampement heeft een Chinees een eettent opgetrokken die een aanmerkelijk deel van het soldatentraktement naar zich toe weet te trekken. Behalve in de kantine kun je ook aan niets anders geld besteden aangezien er verder helemaal niets is. In wijde omgeving staan grote oppervlakten vol met allerhande vliegtuigen kris kras door elkaar als bij één gedreven vee. De machines zijn alle onklaar gemaakt door behandeling met handgranaten. De Nederlandse staat heeft alleen Dakota's en B-25 vliegtuigen van de Amerikanen overgenomen. Het struikgewas is tussen de vliegtuigen al behoorlijk gaan groeien. Men kan in de vliegtuigen naar hartelust gaan slopen, doch voor iets van waarde zoals voor radioverkeer komen wij als mosterd na de maaltijd.

Het vliegveld is op vijf kilometer afstand en op het terrein is o.a. een grote werkplaats voor revisie van alle vliegtuigmotoren uit geheel Indië. Daarbij behoren onderdelenmagazijnen en in één daarvan word ik ingezet als enigste werkracht in dat magazijn voor gereedschappen, oliën en vetten. Geruchten dat de gehele motorenrevisie zal worden verplaatst naar het vliegveld Andir bij Bandung op Java blijken al voor het einde van 1947 juist te zijn. In de timmerfabriek werkt men aan kisten en kratten. Ten tijde van de ingezette ontmanteling worden wij op een avond pijnlijk verrast als wij met een aantal militairen in de openluchtbioscoop verblijven. Met spoed moeten wij samenkomen in de officierskantine waar wij te horen krijgen dat er een niet verwachte aanval op ons zal worden uitgevoerd. Wij zijn een groepje onbewapende militairen daar wij de wapens hebben moeten inleveren voor terugzending naar Java, slapend in geheel open barakken. De kleine hoeveelheid wapens uit het magazijn worden uitgedeeld aan een aantal militairen die nu voor bewaking worden aangewezen. Bij wisseling van de wacht moeten de wapens worden overgedragen. In de nacht gebeurt er overigens niets daar de groep overvallers door alle beweging, ook met legervoertuigen in het kamp en omgeving, gemerkt heeft dat van verrassing geen sprake meer kan zijn. De wat hoger gelegen post voor radioverbinding is niet tijdig bereikt en de dienstdoende sergeant wordt later met een kogel in zijn hoofd aangetroffen. Op aanwijzing van de inlandse bevolking worden een aantal raddraaiers opgepakt. De rust keert na drie dagen terug en kunnen de nachten weer in het kampement worden doorgebracht. Het enigste hetgeen wij ervan gaan vernemen is dat al geruime met de maandelijks bootverbinding vanuit Makassar Indonesiërs waren meegekomen. Deze hadden zich in Makassar aangemonsterd op de boot om na aankomst op Biak spoorloos te verdwijnen. Dit nu is het moment om terug te keren naar het boek van De Bruyn om de juiste toedracht door hem geschreven in verkorte versie weer te geven.

In de late namiddag van 14 maart keert De Bruyn terug van een meerdaagse inspectietocht op het vasteland van Nieuw-Guinea. Diezelfde avond om acht uur wordt de militaire bevelhebber door een informant er op geattendeerd dat er voor die nacht een overval gepland staat. De bevelhebber vindt het maar een raar verhaal en stuurt de informant door naar het hoofd burgerbestuur die maar zien moet wat hij er mee gaat doen. Als De Bruyn gaat informeren bij de inlandse politiepost of daar ook geruchten zijn vernomen is daar geen enkele politieman meer aanwezig, de poort van het kleine gevangenkamp staat open en de gevangenen zijn verdwenen. Er wordt groot alarm gegeven en gaat het verlopen zoals door mij omschreven in het voorafgaande. Het is niet zinvol om hier al het door De Bruyn geschrevene te laten volgen. Hoofdgegeven is dat zijn naaste medewerker van Molukse afkomst die jaren met hem heeft samengewerkt de leider van de coup blijkt te zijn. Mij gaat het erom het kordate optreden van De Bruyn naar voren te brengen daar zonder dit optreden ik met vele lotgenoten vanaf de rotsen van Biak in zee waren gekieperd.

Postuum **HULDE AAN JEAN VICTOR DE BRUYN**, een aantal jaren terug in Nederland overleden.

De periode Biak begint op zijn eind te lopen, machines, onderdelen en toebehoren staan klaar voor verzending. Een boot met sleepboot komt langs waar alles in wordt geladen. Alle monteurs vertrekken eveneens met de boot. Het magazijnpersoneel waartoe ik behoor gaat niet mee. Echter een dag later kunnen ook wij ons gaan afmelden bij alle diensten om per vliegtuig te vertrekken. Nu met een Dakota in de uitvoering als parachutistenvliegtuig met linnen zitplaatsen langs de zijkanten. Na anderhalve dag terug in Batavia en na een overstap land ik op 1 april op het vliegveld Andir bij Bandung. De trip naar Biak is een tussenperiode in mijn militaire leven die nogal afwijkt van wat daaraan voorafging en het vervolg daarna op Andir bij Bandung.

Na het verlaten van de lagere school op dertienjarige leeftijd is het agrarische leven mijn beroepskeuze. Midden in de zomer 1946, werkzaam in de Noordoost Polder, ontvang ik de oproep voor keuring voor militaire dienstplicht. Na keuring volgt al spoedig de opdracht mij op 10 september voor werkelijke dienst te melden bij de kaderschool voor veldartillerie te Ermelo om te worden opgeleid tot onderofficier en wel tot stukscommandant bij een stuk veldgeschut. Het gaat een snelcursus worden, na zes weken soldaat 1^e klas, bij de jaarwisseling korporaal en eind februari aan het eind van de opleiding bevorderd tot wachtmeester. De eerste winst is dan binnen daar de tijd van soldij verleden tijd is en de beloning wordt afgestemd op de ambtenarenschaal en uitstijgt boven het loon uit mijn poldertijd. Ingaande maart ingevoegd bij het regiment veldartillerie II-18 RVA te Breda. Als jong broekie word je geplaatst tussen de officieren en de soldaten. Komend van de kaderschool kom je in de leerschool. Na ruim twee maanden is het aftocht geblazen naar Indië. Vertrek op 8 mei vanuit Amsterdam met de "Johan van Oldenbarnevelt", een tot troepentransportschip omgebouwd passagiersschip. De soldaten worden ondergebracht in de ruimen van het schip onder de waterlijn. De slaapplaatsen zijn hangmatten hangend aan de zoldering. Met nog een maat krijg ik een tweepersoons hut toegewezen waar de bedden zijn voorzien van lakens en slopen. Uitzicht op zee via een patrijspoort. Het dek om te passagieren is onderverdeeld in twee helften, een gedeelte voor de soldaten en het ander deel voor officieren en onderofficieren. In ons gedeelte zijn rotan stoelen aanwezig. Naast een redelijk aantal hutten is de eetzaal 1^e klas intact gebleven. Rollerend met de officieren wordt daar ook het eten verstrekt aan de onderofficieren. De inrichting is met ronde tafels voor zes personen. Bij elke tafel is er een ober voor bediening. De entourage doet denken aan een viersterrenrestaurant al is het eten zelf van een ander niveau. De reis als zodanig ervaar ik als de tocht van mijn leven.

Na aankomst in de haven Tandjong-Priok worden wij ondergebracht in het kampement Berenlaan in de wijk Mr. Cornelisch van Batavia. Wij zijn een legeronderdeel feitelijk zonder wapens aangezien geen enkel stuk geschut voor ons aanwezig is en ook niet gaat komen. Aan artillerie is geen behoefte in Indië daar er ander soort strijd gestreden moet worden waaraan ik hier geen uitleg hoef te geven. Allen van het regiment worden uitgeleend (gedetacheerd) bij allerlei andere legereenheden om daar een bepaalde taak te gaan vervullen. Bij mij wordt het de Militaire Luchtvaart met plaatsing in een magazijn op de vliegbasis Biak en zo zal een agrariër met een onderofficiersopleiding bij de veldartillerie worden ingezet als medewerker in een magazijn voor vliegtuigonderdelen.

Er wordt een reisopdracht verstrekt om mij met de lijnboot op weg te begeven naar de bestemming. Het vertrek is op 19 juli 1947 ondergebracht in een tweepersoonshut om s'-morgens gewekt te worden door een steward met het brengen van koffie op bed. Wrang detail is dat na twee dagen bekend wordt dat vrijwel samenvallend met mijn vertrek de 1^e militaire actie is ingezet. Na drie dagen wordt de tussenhalte Makassar bereikt om van daaruit verder te reizen en te leven zoals omschreven in het eerste gedeelte.

Op 1 april 1948 terug van Biak met landing op vliegbasis Andir bij Bandung. Uiteraard met geen enkel vermoeden dat precies twee jaar nadien 1 april 1950 de vertrekdatum zal zijn vanuit Indonesië naar Nederland. Bandung is gelegen op een hoogvlakte ruim 500 meter boven de zeespiegel met een temperatuur die dagelijks kan oplopen tot 25 graden. De stad is ruim gebouwd met veel laagbouw in de buitenwijken en in die tijd een beetje vergelijkbaar met Apeldoorn. De hoofdstraat in het centrum, de Braga, sluit aan op de Postweg en dit samen is de kern van het uitgaansleven. Op de hoek is het hotel Homan zijnde een onderkomen voor officieren. Vier bioscopen, een dansgelegenheid alsmede een schouwburg hebben er hun plek aan de straten. Het winkelgebeuren en de eetgelegenheden zijn in Chinese handen.

Het militaire vliegveld Andir is op circa vier kilometer afstand gelegen. Diverse hangars, werkplaatsen, kantoren en het centraal onderdelenmagazijn geven de indruk van een bedrijventerrein. De leegloop aan het eind van de werkdag is zonder meer vergelijkbaar met die van een fabriek. Het centraal onderdelenmagazijn omvat vier solide aaneengesloten panden met spoor aansluiting. Het kopspoor loopt

voor langs de magazijnen met de perrons op vloerhoogte van de wagons en eveneens van de magazijnvloeren. Er werken niet alleen militairen op de basis doch ook burgers zowel mannen als vrouwen van Nederlands, gemengd en van puur Indonesisch bloed alsmede enige Chinezen.

Het hoofdkantoor van de magazijndienst wordt de plek waar ik kom te werken. Het pand heeft drie vertrekken met totaal een bezetting van circa 25 personen. Waar mijn plek is zijn twee KNIL militairen, vier militairen van de Landmacht, drie Indonesische burgers en een Chinese. Multicultureel wordt zulks thans genoemd. Begrijpelijk is het werk de begeleiding van de goederenstroom in de magazijnen. Bij het kantoor is een fiets aanwezig voor de koeriersdienst tussen het kantoor en de magazijnen. Na enige tijd mag ik de fiets na werktijd gaan gebruiken en meenemen naar de woonplek. Mijn woonplek is in een degelijk stenen pand op het kampement dat is gelegen aan de rand van de vliegbasis. De barak is circa veertig meter lang met aan weerszijden een galerij zodat de zon geen vat krijgt op de vertrekken. De raamkozijnen hebben jaloezieluiken maar geen vensters met glas. De kamer voor twee personen is voorzien van een vaste wastafel. Het slaapgedeelte heeft als afscheiding twee leg/hangkasten en uiteraard zijn tafel en stoelen aanwezig. Een Indische jongen van circa twaalf jaar is de huisknecht en zorgt voor schoonmaak, eten halen, afwas, doet de was alsmede het strijken. Tot in verre omgeving is het veilig gebied en kun je zonder wapen lopen en fietsen. Zo zijn wij eens met z'n drieën op de fiets naar de op circa dertig kilometer verderop gelegen niet meer werkende vulkaan de Tankoebang Prahū geweest. Het laatste gedeelte uiteraard lopend en daarna afgedaald tot op de bodem van de krater.

Het eerste paar weken wordt de basis en Bandung verkend doch spoedig uitgekeken zijnde heb je te veel vrije tijd over. De kantoortijd per dag in de morgen duurt zes uur eveneens op zaterdag, zodoende in 1948 reeds een werkweek van 36 uur. Na het middageten blijft er een zee van tijd over. Op verkenning bij de dienst Welfare blijkt de mogelijkheid tot het volgen van een cursus boekhouden. Docenten zijn officieren eveneens met een te veel aan vrije tijd. De keuze is snel gemaakt en volgt er een periode van studeren die langer gaat duren dan de verwachting is. De ondersteunende lessen zijn een keer per week in de avond van vijf tot tien uur in een lokaal van het lyceum aan de Dagoweg in een buitenwijk van Bandung. Met de dienstfiets heen en terug is het een verzetje maar voor de rest is het geheel zelfstudie. Andere verzetjes zijn bioscoop, etentje bij de Chinees en verjaardagen in eigen kring.

Van militaire activiteit heb ik niet anders meebeleefd dan het begin van de 2^e militaire actie. Het vertrek voor het ochtendgloren van de ene Dakota na de andere, 19 in totaal, met parachutisten naar Djokjakarta op 19 december 1948. Overdag vliegen de Dakota's nog enkele keren af en aan om verdere versterkingen aan te voeren. Tenslotte op 19 februari 1950 de aanval van Westerling op TNI troepen die inmiddels in ene helft van Bandung gelegerd waren. Om het verder kort te houden, als de tijd er opzit en de terugkeer naar Nederland een feit is op 1 april 1950 heb ik twee diploma's boekhouden op zak. Vertrek vanuit Tandjong-Priok, staand op de achterzijde van het hoogste bovendek, blij vanwege de terugkeer maar toch met een tikkeltje weemoed zie ik Java langzaam wegglijden in het besef het land wellicht nooit meer terug te zullen zien.

Teruggekeerd in Nederland is mijn broer juist gestart met verkoop van artikelen aanverwant aan de agrarische sector. Daarin gaan wij samen verder. Na een aantal jaren wordt boekhouden een dagtaak voor mij in eigen bedrijf. Met de opgedane kennis in Bandung wordt de gehele administratie zelfstandig gevoerd inclusief de jaarverslagen naar de belasting toe. De jaren in Bandung hebben een hoog rendement opgeleverd. Sorry aan al diegenen die er daar niet de mogelijkheid voor kregen. Thans is het moment aangebroken om met hoofd achterover te leunen, de ogen te sluiten om te trachten een beeld te vormen van wat heet erevelden met daarop 2500 kruisen, circa 2% van de 120000 dienstplichtige makers die niet zijn teruggekeerd.